

FERENCZI SZILÁRD

PEREMRŐL MEDERBE

Valós eseményekből gyúrt majdnem novella néhány kolozsvári képzőművészeiről

...a művészetek új fővárosai sorában Delhi és Bogota mögött Kolozsvárt jelölik meg harmadikként, Isztambul mellett egyedüli európai helyszín gyanánt.

Valamikor a kétezres évek második felében járunk. A kolozsvári Bulgakov alapvetően irodalmi csapszék, mindazonáltal művészeti eseményeknek is megbocsájtoan teret nyújt. Pusztán hirtelen felindulásból táncol ekkor még az úri közönség, viszont a halvány tüdőszín falakat többnyire a festőiskola tanári és diákvásznai borítják. A földszinti szobákban véletlenszerűen italozó vendégek arra eszmélnek havi egyszer, napszálltakor, hogy a pincérek csapatát erősítő két, magas homlokú fiatalember borral töltött kancsókat és pereckéktől hemzseggő tányérokat helyez elibük, és nyájasan arra figyelmeztet, hogy itt mindjárt megnyitnak egy kiállítást, de ha kedvük és idejük engedi, fogyasszanak hát bátran, és élvezzék az ünnepélyt.

Nemsokára hóbortos tekintetű és zilált hajzatú ifjak szivárognak be az ajtón joviális egyvelegben. Előbb a helyiségek függőleges felületén csüngő tárgyakat bámulják elmerülve, aztán helyet foglalnak, és az asztalok kínálatát kóstolgatják fegyelmetlenül. Külsős ember legyen a talpán, ki ebben a társaságban kiszúrja azt a hat-hét tanárt, akik a diákok között elvegyülve várakoznak. Rövidesen elnémul a társalgás, valaki az egyik asztalnál felszólal, méltatja a kiállító művészt, alkotásai értelmezhetőségét, anyaghasználatát, majd röpketaps következik, s az addig uralkodó csend harsány zümmögésbe csap át.

Az imént említett két, magas homlokú fiatal, maguk a Bulgakov Galéria kurátorai is elvegyülnek a társalgásban. Egyikük a grafikus-festő Juhos Sándor, aki fekete, egyenes szálú haját kissé szomorkás hangulattal társítja alapjáratban. Csapolt

sört fogyaszt, a korszója fenekén ide-oda verődő apró pohárból valami kékes folyadék oldódik fátyolosan a sárgás lötybe. Ez a fölöttébb furcsa vegyület a Kék Tengeralattjáró, az egyetlen házon belül szabadalmaztatott koktél, vodka, sör és indigó-bárszörp fokozatosan egybeolvadó keveréke, rendkívül látványos és célravezető társításban. A másik kurátor, Kudor Duka István rajztanár és festő is könnyen felismerhető, lévén, hogy asztalossággal és mezei munkával edzett, de alapvetően ecsetnyélhez szokott bal tenyerében a társáival azonos italt szorongat. Kerek arcán már most ott játszadoznak a majdani jóságos kalotaszegi apóka huncut grimaszai, örök derűje csenevész barázdákat sző fürgé mókusszemei szomszédságában.

A két ember immár sok esztendeje a hosszú házasság egyik lényeges alapelve szerint tud eredményesen együttműködni, tudniillik homlokegyenest ellentétes művész-jellemek. Sanyi mindig élénken érdeklődik a globális aktuálpolitika iránt, az internet révén terjedő új trendeket hasznosítja alkotásaiban, néha kissé extrém módszerekkel pörgeti fel életvitelét, és nemrég vizsgamunkájában a felismerhetetlenségig stilizált pornóképek szénrajzaival sokkolta prűdnek nem igazán nevezhető tanárait. Pityu alapvetően nosztalgikus, múltba révedő művész, a poros portrék hagyományát vizsgálja festményein, állandó jelleggel az emlékfoslányok mediális tapasztalatát és a tévé előtti idők fényképélményét igyekszik megragadni, míg pedagógusként ifjú tehetségek felkarolásával öregbíti a kolozsvári festőiskola presztízsét. Előbbi riffekkel cifrázott dubstepet hallgat jókedvében, és reformkonyhával kísérletezik, utóbbi selejtes fatáblákra görög mitológiai szörnyeket rajzol, és heti kétszer focizni jár.

A hangszórókból Ludovic Navarre hétperces *Vörös rózsája* kalapál andalítóan. Sanyi most kilép az ablakmélyedésből, és hozzám siet.

– Adj pár hamutálat – mondja halkán.

– Hagyd, majd én. – Négy-öt hamuzót kitörlök, egymásra tornyozom, magamhoz veszek egy teli kancsót, és kifordulok a pultból.

Rögtön az ajtó mellett a kvázi idegenlégiósnek öltözött Cristi Opriş szórakoztatja diákjait. Ez a Fogaras mellől származó fiatalember a finom metszetek szakértője, nagy romantikus, aki apró nyomatain a huszadik század több korszakának képeslapi hagyományát újratereztve kutatja önmagát, emberi azonosságát, az emlékfoslányok és anatómiai tájképek lankás horizontjain bolyong, hogy eljusson biológiai eredetének és idősebb önmagának művészi összekapcsolásához. A világ szinte minden nagyvárosában kiállított már, San Franciscótól Tokióig. Most éppen portugálul csacsog, a köréje gyűlt ifjúság tátott szájjal, visítva dülöngél.

Egy szakállas fiú megállít.

– Hozol, kérlek, még bort? – kérdi vakarózva.

Kezébe nyomom a kancsót, vigyorog, köszöni. Mihai Pop a Plan B galéria vezetője, és ugyan cingár, szerény alakján ránézésre nem látszik, de azon ritka román kurátorok egyike, akik Párizs, Berlin és New York műkedvelőinek figyelmét a hazai kortárs festészetre irányítják, közbenjárásáért biza szemrevaló összeg is jár. Különben maga is művész, installátor, a Cristian Rusuval együtt alapított Duo van der Mixt nevű négykezes tagja. A Törökvágás tövében egyszer felállították az egykori polgármester mélynacionalista rögeszméjének abszurd panoptikumát, egybegyűjtve mindazokat a nemzeti zászló színeiben pompázó köztéri és egyéb hétköznapi kellékeket, amelyek nem is olyan régen még Funar György groteszk ostobaságát hirdették városszerte. A mozdítható tárgyak, szemeteskukák, parkolásgátló oszlopok, járdaszögletek mellett egy főtéri padot is elemeltek, hogy legyen min a trikolórt profán módon szétkenni a fenékpofán.

Kicserélem a hamuzókat, itt-ott bort töltök az üres poharakba, a kifosztott tányérkákat immár szabad bal tenyerembe gyűjtöm, és elkapom Szabó András búzavirág-színű pillantását. Egy kis vizet kér. Intem: mindjárt. Jut eszembe, ideje lenne besze-

reznem bár egyet a kisebb grafikai közül. Andris polgári lakásbelső és szocreál városrészek aprólékosan kidolgozott háttére elé irreális dinamikájú alakokat helyez, ám alkotásaiban nem is annyira az ábrázolt fantasztikum, mint inkább a technikája lenyűgöző. Fehér műanyag lapokra előbb felvisz egy kompakt mélyfekete réteget, abból a világos részleteket és a fény-árnyék játékát borotvapengével kaparja ki, precíz alapossággal fényképszerű ultrarealizmust varázsol. Egyszer bevallotta, hogy az eljárásra véletlenül egy telefonkártya, egy fekete marker és egy gombostű vezette rá, kávézaskor, unalmában.

A belső szobát Ioan Sbârciu, a Képzőművészeti Egyetem igazgatójának szakállas, öltönyös alakja uralja, kisebb tömeg figyeli szavait. Sbârciu maga is festő, mellékesen Beszterce-Naszód megye szenátora és a román Rotary klub elnöke, vastag szivarijait konyakkal öblíti, vaskosan nevet, nyilván anekdotázik. Monumentális festményeivel gyakran vesz részt fiatal kollégái és a diákok csoportos kiállításain. Alapvetően tájképeket fest, az állandó ködben úszó erdőrészletek titokzatos közelségével szembesíti az urbanizált műkedvelő kalandvágát, azt a borzalmas pillanatot végtelenítve, amikor hirtelen arra eszmél az ember, hogy eltévedt. Kiselőadása végén huncut mosolyt küld a hallgatóság felé, általános kacagás robban, s a társaság apró párbeszédre bomlik.

Emitt Theo Mureșan, a restaurátori iskola vezetője fordul Marius Bercea felé, röviden Sbârciu felé int, vélhetően valami kiegészítéssel szolgál az előbbi vicchez, és gyengéden Anca Bodeába karol, mindhárman nevetnek. Theo a moldvai kolostortemplomok freskóit kutatja doktorijához, de fiatalabb korában festett, enyhén impresszionista látleteket, hol vászonra, hol pedig fatáblára. A kisebb nemzetközi szennáziónak számító Marius a román szocializmus emlékezetét rögzíti újra, az egykori szabadidős tevékenységek, nyaraló csoportok, kommunista betonvárosi tájak és az osztályadalmi elnyomás hangulatából egy friss, a szabadság illúzióját magára öltő modernista emléket éleszt. Mikor elhaladok mellettük, Anca megállít, és átnyújtja, voltaképpen a mellényzsebembe szúrja a Hunyadi Mátyás-szülőház alagsorában rövidesen felavatásra kerülő kiállítása meghívóját. Természetesen ott leszek, ígérem, s eszembe jut, hogy amit legutóbb láttam tőle, a *Hálószoza* című tárlat volt, az élénk színekben pompázó és a test melegét még mintha magukon hordozó, süppedt és vetetlen vagy éppenséggel érintetlen ágyak, üres kanapék, megterített asztalok impresszionista gyűjteménye, mind olyan terek és tárgyak, melyek a rohanó ember hiányában saját nyugalomuk percnyi történetét mesélik, a családi étkezések és szerelmi együttlétek legendáit.

Amott négyen ülnek. A csíkszeredai exgalerista Berszán Zsolt Kudor Duka Pityuval és két szatmárnémeti diákkal, név szerint Betuker Istvánnal és Veres Szabolccsal beszélget. Intenek, hogy üljek közéjük. Jelzem, hogy előbb letenném a begyűjtött teli hamuzókat és üres poharakat, így hát elsietek. Postafordultával leteszek egy pohár vizet Andris elé, és lehuppanok a fiúk körében.

Rágyújtunk.

– Mit szólnál, ha a méltatást négy hét múlva te mondanád? – tér egyenesen a tárgyra Zsolt.

– Ööö... Mit? Tessék? – dadogok kissé rémülten. – Mi lesz négy hét múlva?

– Kiállítunk. Itt – vigyorog Betuker, azaz Kicsipityu (ugyanis a szűk társaságban már ül egy idősebb névrokon). – A Bázis első kiállítása. Bár még nem tudjuk, mi legyen a címe...

Rövid rábeszélési közelharc indul, mind a négyen amellet érvelnek, hogy ne zárjon a hallgatóság, lazuljak el, és mondjak majd egy gyors beszédet róluk, hisz mindannyiukat jól ismerem. Értelemszerűen tehát a Bázist is, amit a napokban hoztak létre. Ketten még tanulnak, a másik kettő öregdiák, és mindannyian a gyarló em-

beri lényt ábrázolják, a test, arc, lélek valamifajta elváltozását kutatják különféle módszerekkel. Kelletlenül beleegyezem, és nekilátunk a címalkotásnak.

– Angol legyen – mondja Szabi –, jobban mutat a cévében. Meg különben is, itt mindenki angol címet ad mindennek. És szerepeljen benne az, hogy „growth”. Vagy csak így, egyszerűen: Growth.

– Mi az a glósz? – kérdi Pityu. Róla tudni kell még, hogy bár remekül főz, fest, oktat, és a humora is fergeteges, de az idegen nyelvekkel hadilábon áll.

– Growth. Olyan, mint egy tumor, valami rosszindulatú kinövés a testen – mondja Szabi.

– De lehet jóindulatú is – magyarázza Kicsipityu. – Mint a bibircsók. Jelenti ugyanakkor azt is, mikor valami a szervezetben túlnő, vagy csak fejlődik. Maga a növekedési folyamat is growth.

– Growth, growth... de valami kell még melléje – mondja Zsolt, és ezen mindannyian eltöprengünk.

Végül, hogy dinamikája is legyen, meg némi móka is vegyüljön bele, kiegészünk a *Ready, Steady... Growth* címben. Ennyiben maradunk, na meg abban, hogy én leszek a kiállítás házigazdája és a Bázis botcsinálta szakértője. Figyelmeztetem a bandát, hogy ennek nem lesz jó vége, de röhögve leintenek.

Egy hónap múlva becipelnek a kocsmába egyet Zsolt hatalmas, háromdimenziós alkotásai közül, hármat Pityu újabb sorozatából, egyet Szabinak a vadászatot tematizáló festményei közül és pár kisméretű portréját, valamint három nagyobb darabot a Kicsipityu munkáiból, majd hosszas helykeresés után felaggatják. Közben lobogtatom feléjük a szövegem, de egyik sem kíváncsi rá.

– Úgy lesz jó, ahogy mondd, minket addig nem érdekel – mondják szinte kórusban, így hát a zsebembe gyűröm, és lemondóan tovább mosogatok.

Este ismét a szokásos tömeg verődik össze. Én is begyömöszölöm magam a köztes szobába, majd Sanyi intésére mindenki elnémul. Egy gondos kéz kapcsolja a zenét, csak a cigarettafüst gomolyog, mintha lassított felvételen. Belefogok:

„Négy művész áll előttünk. Kettő kereken tíz éve ballagott, a másik kettőt most vették fel mesterire. Az idősebbek klasszikus formatervezése, alig színezett és visszafogott modora a fiatalok energiájával, kirívó kromatikai kezelésével és lendületesen torzított alakjaival egészül ki. Ketten közülük, egy öreg és egy fiatal, az ember valóságos hétköznapi történeteit meséli, a másik kettő a lét és tudat között húzódogáló ingatag esztétikai szektorból merít ihletet. Mindannyiukat a kolozsvári festőiskola képezte, nyilván, de míg egyikük inkább színesekeket rajzol, addig a másik falra szerelhető installációkat készít, s ha a harmadik végre valóban egy realista piktor, akkor a negyedik egyszerre szürreális és futurista színorgiát visz a vászonra. De lássuk őket sorban.

Amikor Berszán Zsolt fest, akkor ecset helyett dróttal, szilikonnal, hegesztőpisztollyal rögzíti a látványt, s a világ, melyet így fabrikál, apokaliptikus. Itt egy béléreg hullámoz, ott egy megtört fényű lény kuporog, és általános pesszimizmus lengi át a tájat. Az organikus, domború lények viszont láthatóan szülni készülnek, vajúdó sikoltásuk örök visszhangot kelt a süket térben. Hiába halott és színtelen a világ, melyet Zsolt barkácsol, az élet érvényesülni kíván. A hagyományos módszerek és a technikai újítás egymásba fonódásának örök mocorgása éleszti fel alkotásait. A fekete akrilban fény gyúl, a szilikonba halkán belecuppan a lélek, és gázolaj indul lassan tápláló útjára a műanyag köldökzsinórban.

Kudor Duka István nosztalgiát kínál annak, aki megfelelően érzékeny a felidézésre. Alakjai egyszerre küzdenek az idővel és az anyaggal. Részletgazdagság és részletezésre váró szegénység jellemzi mindannyiunk emlékkufferét, legyünk bár szemtelenül fiatalok vagy szemérmesen idősek. Egy emlék felidézésekor pedig, tudjuk

mindannyian, mekkora erőfeszítésbe kerül a pontosság. Gyakorlatilag lehetetlen. És Pityu ezennel őszintén bevallja, neki sem sikerült. Az emlékfoszlányok mégis görcsösen igyekeznek megmutatkozni az idő távoli sorompói mögül. A múltból a jelenbe tartó alagút végén néha igencsak hiányosan bukkannak elő. Amiből viszont mindig erőt merítünk, az márványba mártottan, elcsukló realizmussal hajtja fejét ragaszkodásunk puha vállára.

Lezárt és kezdődő mozdulataink között mindig van egy szemrebbenésnyi szünet, amikor előző gesztusunk elhal izmainkban, és elménk már a következőt parancsolja. A fizikai törvényeket felejtő állapot ez, a pillanat töredékében mért reflextelenség. A tervezett moccanás kényszerétől megszabadulván lebegésbe kezdhetnénk az álló időben, viszont ekkor a művész átdobja a gravitációt, mint labdát, egy másik, szokatlanul új pontjára a térnek. Engedve a parancsnak, ernyedt testünk megmozdul, és így maradunk megfestve. Betuker István folyamatos mozgáskényszerünk egyetlen villanásnyi gesztusszünetét rögzíti a vászonra, és adja át a kíváncsi örökkévalóságnak.

Veres Szabolcs első lépésként a homályt festi meg, majd beleviszi az anyagot, végül vonalakat helyez el rajta, látszólag tetszőlegesen, de soha nem kölcsönöz a vonalnak vezető szerepet. Utolsó lépésként pedig meg-megcsillantja a bármely irányból érkező fényforrást. Legalábbis ezt látom én. A fényre bízom magam, amely újabb és újabb dimenziókon keresztül képes elkalauzolni, és kisebb-nagyobb értelmezési ajtókat nyitogat a vászon káprázatos tájain. Zsákmányát kereső vadász vagyok, két csodálkozó szemmel felfegyverkezve. És ha látok is fogódzót, ha egy pillanatra belém hasít is a felismerés, a festményt uraló torz emberi arc látványa elborzasztja tőlem a valóságot, és továbbhajt újabb szurreálisan fényes zugok felé. A megcsillanások útvesztőjében most én vagyok a zsákmány, és riadt szemem kocsonyáján csúszom az ecset hagyta nyomokon. Észre sem veszem, és rabul ejt a tükröződések szimfóniája.”

Taps fakad, de rögvést el is némul, és mindenki a szomszédjához fordul, töltögetnek. A négy művész körém gyűl, és szelíden gratulál.

– Látod, nem kell parázni. A protokollpiára gyűltek – mondja Pityu, és kurtán legyint.

– Legközelebb megint hívunk – kuncog Zsolt, és valóban, pár hónapra rá már a pécsi Parti Galériában olvasok fel valami hasonlót.

A pécsi kiruccanásra Ioan Sbârciu egyik festményét is magunkkal vittük, és remekül kiegészítette Zsolt fekete vizes installációit, Pityu új aktrajzeit, Szabi immár nagyméretű, bizarr portréit és Kicsipityu tárgyakkal vallomásra bírt nagy alakjainak őszinteségét.

Egy évre rá azonban a Bázis ebben a formájában felbomlott, majd rögtön újjáalakult Kudor Duka Pityu nélkül. A maradék háromtagú csoportozat beköltözött az Ecsetgyárba, galériát rendeztek be, és háromhavonta külföldi művésztaarsaiknak nyújtanak otthont. Szabi és Kicsipityu ledoktorált, Zsolt meghatározó alakja lett az erdélyi művésztaarsadalomnak. A Bázis mellett mindannyian egyéni kiállításokkal is vendégszerepelnek a világ művészeti fővárosaiban. Kicsipityu Popy Arvani párizsi tizenegyedik kerületi galériájának rendszeres meghívott festője, egyik állandó vásárlója például a divatcsászár Louis Vuitton. Szabi 2011-ben a New York-i Spencer Brownstone galériában helyet kapott egyéni kiállításával bekerült a kilencedik helyre a világ tíz legjobb tárlata közé. Zsolt befolyásos kurátorként is tevékenykedik, és 2012-ben létrehozta a Bázis berlini kiállítóterét a Moosdorfstrasse 7–9. szám alatt, egy hatalmas, kéthelyiséges csarnokban, ahol a Bázis három alapító tagja, valamint különféle európai és amerikai művészek közös tárlatait nyitják meg félévi rendszerességgel.

Nemrég, 2013 szeptemberében a londoni székhelyű Phaidon, a kortárs képzőművészeti trendeket markánsan meghatározó kiadó *A jövő művészvárosai* címmel e-könyv formátumú albumot állított össze, melyben a művészetek új fővárosai sorában Delhi és Bogota mögött Kolozsvárt jelölik meg harmadikként, Isztambul mellett egyedüli európai helyszín gyanánt. A *Huffington Post* szerint e kitüntetett helyezés nagyban az Ecsetgyárnak, a festőiskolának, a belvárosban szétszórta nagyszámú galériának és a Szépművészeti Múzeum jelenlétének köszönhető. Bízom benne, hogy a Phaidon szerkesztőinek figyelmét nem kerülte el a Bázis, azaz Betuker István, Berszán Zsolt és Veres Szabolcs mesterhármása.

